

УДК 329.1/6:316.3 (477)(045)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.79>

ПРИНЦИПИ НАЛЕЖНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ЯК КОНСТИТУЦІЙНОЇ ДЕРЖАВИ (ДЕРЖАВИ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ДЕМОКРАТІЇ): ВИКЛИКИ ВОЄННОГО СТАНУ

Янчак П.О.,

*аспірант кафедри конституційного права
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Янчак П.О. Принципи належної діяльності політичних партій в сучасних умовах розвитку України як конституційної держави (держави конституційної демократії): виклики воєнного стану.

У статті досліджено принципи належної діяльності політичних партій в сучасних умовах розвитку України як конституційної держави (держави конституційної демократії) крізь призму викликів воєнного часу. Зазначено, що діяльність політичних партій, спрямована проти України, є надзвичайно небезпечною в умовах війни, оскільки може підривати національну безпеку, суверенітет та територіальну цілісність держави, що може призвести до знищення України. Конституція України забороняє створення та діяльність партій, якщо їхні цілі суперечать національним інтересам, а саме: ліквідації незалежності, зміні конституційного ладу насильницьким шляхом, порушенню суверенітету чи територіальної цілісності, або підриву безпеки держави тощо. Саме тому, Верховний Суд чітко слідує традиціям європейської практики у сфері протиправної діяльності політичних партій. Наголошено, що в межах критеріїв щодо застосування сукупної оцінки доказів, визначених Європейським судом з прав людини, Верховний Суд, апелюючи до практики ЄСПЛ, застосовує принцип «демократії, здатної захистити себе» (або «войовничої демократії»). Акцентовано, що концепцію «войовничої демократії» використовують для обґрунтування заборони політичних партій, чиї програми суперечать основним засадам (принципам) демократії. Утім, застосовуючи цей принцип, держава мусить ретельно зважувати межі й наслідки передбачених заходів, щоб зберегти баланс між правами і свободами людини та потребами захистити суспільство. Застосування цього принципу було підтверджено, наприклад, у контексті засудження нацистського й комуністичного режимів як прикладів руйнівних для демократії сил. Зроблено висновок про те, що в умовах воєнного стану в Україні вирішення судами питання щодо заборони політичних партій ґрунтуються на фундаментальних принципах і цінностях конституційної держави. При цьому принципи належної діяльності політичних партій у сучасних умовах розвитку України як конституційної держави охоплюють: легітимність, прозорість, підзвітність, верховенство права, демократичність, участь у демократичних виборах, дотримання прав і свобод людини і громадянина України. Ці принципи, закріплені в Конституції України та інших законодавчих актах, визначають основні засади функціонування політичних партій, забезпечуючи їхню відповідальність перед суспільством, і сприяють розвитку України як демократичної та правової держави. Окрім того, політичні партії є реальним показником становлення громадянського суспільства в Україні, виконуючи роль посередника між громадянським суспільством та органами державної влади (державою). Зокрема, вони покликані формулювати, обґрунтовувати й доводити до державної влади вимоги всіх членів суспільства, тим самим підтримуючи зв'язок між ним і державою.

Ключові слова: демократія, конституційна держава, політичні партії, конституція, баланс інтересів, громадянське суспільство, принцип войовничої демократії, верховенство права, принцип демократичності, принцип легітимності, принцип прозорості, принцип підзвітності, війна.

Yanchak P.O. Principles of proper activity of political parties in the modern conditions of Ukraine's development as a constitutional state (state of constitutional democracy): challenges of martial state.

The article examines the principles of proper activity of political parties in the modern conditions of development of Ukraine as a constitutional state (state of constitutional democracy) through the prism of the challenges of wartime. It is noted that the activities of political parties directed against Ukraine are extremely dangerous in wartime, as they can undermine national security, sovereignty and territorial integrity of the state, which can lead to the destruction of Ukraine. The Constitution of Ukraine prohibits the creation and activity of parties if their goals contradict national interests, namely: the elimination of independence, the change of the constitutional order by force, the violation of sovereignty or territorial integrity, or the

undermining of the security of the state, etc. That is why the Supreme Court clearly follows the traditions of European practice in the field of illegal activities of political parties. It is emphasized that within the criteria for applying the cumulative assessment of evidence determined by the European Court of Human Rights, the Supreme Court, appealing to the practice of the ECHR, applies the principle of "democracy capable of defending itself" (or "militant democracy"). It is emphasized that the concept of "militant democracy" is used to justify the ban on political parties whose programs contradict the basic foundations (principles) of democracy. However, when applying this principle, the state must carefully weigh the limits and consequences of the envisaged measures in order to maintain a balance between human rights and freedoms and the needs to protect society. The application of this principle was confirmed, for example, in the context of condemning the Nazi and communist regimes as examples of forces destructive to democracy. It was concluded that under martial law in Ukraine, the courts' decisions on the issue of banning political parties are based on the fundamental principles and values of a constitutional state. At the same time, the principles of proper activity of political parties in the modern conditions of the development of Ukraine as a constitutional state include: legitimacy, transparency, accountability, the rule of law, democracy, participation in democratic elections, observance of human rights and freedoms of a person and a citizen of Ukraine. These principles, enshrined in the Constitution of Ukraine and other legislative acts, determine the basic principles of the functioning of political parties, ensuring their responsibility to society, and contribute to the development of Ukraine as a democratic and legal state. In addition, political parties are a real indicator of the formation of civil society in Ukraine, acting as an intermediary between civil society and state authorities (the state). In particular, they are called upon to formulate, justify and convey to the state authorities the demands of all members of society, thereby maintaining the connection between them and the state.

Key words: democracy, constitutional state, political parties, constitution, balance of interests, civil society, principle of militant democracy, rule of law, principle of democracy, principle of legitimacy, principle of transparency, principle of accountability, war.

*Політичні партії створили демократію,
і сучасна демократія немислима без партій...
Тому партії – це не просто придатки до сучасного уряду,
вони є його центром та відіграють визначальну і творчу роль у ньому.
Елмер Шатшнайдер. «Партійне урядування»*

Актуальність проблеми дослідження. Незважаючи на складний і динамічний перебіг конституційно-правових процесів в Україні та триваючу війну з боку РФ, фундаментом правових реформ залишається її Основний закон та конституційний правопорядок, який забезпечує стабільність людського буття, функціонування легітимної влади, розвиток демократичного суспільства, верховенство прав і свобод людини та громадянина України. Саме тому в сучасних умовах розвитку України як конституційної держави (держави конституційної демократії) на особливу увагу заслуговують проблеми діяльності політичних партій, які безпосередньо пов'язані з процесом функціонування демократичного суспільства. Політичні партії необхідні для розвитку демократії, яка має на меті втілити сподівання народу на належне забезпечення його прав і свобод, а також можливість брати участь у формуванні суспільної волі. Власне, політичні партії забезпечують необхідний зв'язок між Українським народом і представницьким механізмом держави.

Утім, діяльність наявних політичних партій в Україні не завжди відповідає очікуванням суспільства, а подекуди навіть є протиправною. Так, «новим викликом для Верховного Суду в категорії справ про заборону політичних партій стало формування практики в умовах гостроти становища, що загрожує життю нації, незалежності й безпеці держави, яка ввела воєнний стан, вживши заходів щодо відступу України від своїх зобов'язань за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод від 1950 року (стаття 15)», – наголошує суддя Верховного Суду М. Білак [1, с. 115]. Зокрема, варто вказати на кілька рішень Верховного Суду, у яких акцентовано на забороні діяльності політичних партій через антиукраїнську діяльність. «На прикладі... відео- і текстових повідомлень у месенджері Telegram, які дослідила колегія суддів, можна висувати, що лідеру "Партії Шарія" притаманна українофобська тональність висловлювань, спосіб подачі ним інформації характеризується вибірковістю, елементами маніпулювання й націлений на дискредитацію і підлив авторитету державних органів та інституцій України, конституційного ладу, поширення недовіри і зневіри до державної влади, намагання нав'язати ущербність і неспроможність української держави існувати і розвиватися, розпалювання ворожнечі й розколу всередині суспільства. Такі зміст і характеристики публічних висловлювань повністю поділяються самою політичною партією "Партія Шарія"» [2], – зазначено в Рішенні Верховного Суду у справі № П/857/1/22.

В одному зі своїх рішень Верховний Суд також наголошував, що дії й виступи лідерів і членів політичної партії «Опозиційна платформа – за життя» (далі – «ОПЗЖ») дають загалом чітке уявлення про авторитарну модель суспільства, пов'язану з «русским міром», яку вони пропагують, а це є не-сумісним з концепцією «демократичного суспільства». Отже, заборона діяльності цієї партії в умовах воєнного стану має на меті завадити зусиллям, спрямованим на розкол українського суспільства й підштовхування до співпраці з ворогом. Це рішення унеможливить дії тих політиків-колабораціоністів, які упродовж усієї своєї діяльності сповідують проросійську позицію і поділяють фашистську ідеологію «русского міра» [3].

Очевидно, що діяльність політичних партій, спрямована проти України, є надзвичайно небезпечною в умовах війни, оскільки може підривати національну безпеку, суверенітет та територіальну цілісність держави, що може призвести до знищення України. Конституція України забороняє створення та діяльність партій, якщо їхні цілі суперечать національним інтересам, а саме: ліквідації незалежності, зміні конституційного ладу насильницьким шляхом, порушенню суверенітету чи територіальної цілісності, або підриву безпеки держави тощо. Саме тому, Верховний Суд чітко слідує традиціям європейської практики у сфері протиправної діяльності політичних партій.

У межах критеріїв щодо застосування сукупної оцінки доказів, визначених Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ), Верховний Суд, апелюючи до практики ЄСПЛ, неодноразово застосовував принцип «демократії, здатної захистити себе» (або «войовничої демократії») [4; 5]: «На думку колегії суддів, у той час, коли Збройні Сили України, виконуючи свій конституційний обов'язок, боронять від російських окупантів територіальну цілісність і недоторканність України та її суверенітет, інституції демократичної держави теж мають виявити свою "войовничість", захищаючи державу, її демократичний конституційний лад, безпеку, права і свободи її громадян належними правовими засобами. Захист держави, її базових конституційних цінностей від руйнівного впливу політичних партій, які реалізують ідеологічні та пропагандистські наративи агресора, становить таку нагальну суспільну потребу» [6]. Згідно із цією концепцією демократичні держави можуть вживати обмежувальні заходи проти організацій і партій, які прагнуть знищити саму демократію зсередини, наприклад, через заборону політичних партій з антидемократичною програмою. Цей механізм є засобом захисту демократичних цінностей від тих, хто хоче їх усунути.

Цю концепцію використовують для обґрунтування заборони політичних партій, чиї програми суперечать основним засадам (принципам) демократії [7]. Утім, застосовуючи цей принцип, держава мусить ретельно зважувати межі й наслідки передбачених заходів, щоб зберегти баланс між правами і свободами людини та потребами захистити суспільство. Застосування цього принципу було підтверджено, наприклад, у контексті засудження нацистського й комуністичного режимів як прикладів руйнівних для демократії сил.

Отже, в умовах воєнного стану в Україні вирішення судами питання щодо заборони політичних партій ґрунтуються на фундаментальних принципах і цінностях конституційної держави. При цьому принципи належної діяльності політичних партій у сучасних умовах розвитку України як конституційної держави охоплюють: легітимність, прозорість, підзвітність, верховенство права, демократичність, участь у демократичних виборах, дотримання прав і свобод людини і громадянина України. Ці принципи, закріплені в Конституції України та інших законодавчих актах, визначають основні засади функціонування політичних партій, забезпечуючи їхню відповідальність перед суспільством, і сприяють розвитку України як демократичної та правової держави. Окрім того, політичні партії є реальним показником становлення громадянського суспільства в Україні, виконуючи роль посередника між громадянським суспільством та органами державної влади (державою). Зокрема, вони покликані формулювати, обґрунтовувати й доводити до державної влади вимоги всіх членів суспільства, тим самим підтримуючи зв'язок між ним і державою.

Ступінь наукової розробки проблеми. Проблеми становлення й діяльності політичних партій висвітлено і в юридичній науці, і в інших галузях знань, насамперед у сфері політики. Діяльність політичних партій та їхню роль у формуванні демократичних інститутів держави досліджували такі вітчизняні вчені, як М. Білак, О. Бориславська, Б. Бернацький, В. Венгер, С. Головатий, А. Коваленко, Д. Коротков, О. Коцюба, І. Кресіна, П. Мироненко, А. Мелешевич, В. Нестерович, Н. Пархоменко, І. Музика, С. Рабінович, О. Стойко, В. Чорненський, Ю. Швед та ін.

Мета статті – дослідити принципи належної діяльності політичних партій в сучасних умовах розвитку України як конституційної держави (держави конституційної демократії) крізь призму викликів воєнного часу.

Виклад матеріалу. У юридичній науці політичні партії розглядаються як форма політичних асоціацій, які є важливим елементом розвитку демократії у суспільстві. Загалом, без розвитку політичних партій не існує демократії. Як слушно зауважує В. Голованько, представницька демократія без партій неможлива. Але потрібно враховувати, що в більшості постсоціалістичних країн через специфіку ста-

новлення й функціонування багатопартійної системи хоча й існує чимало різноманітних партій, проте вони досить слабко сприяють розвитку громадянського суспільства, а інколи й протидіють йому. Адже дуже часто вони мають елітний, поверховий характер, у них відсутні низові партійні організації, які своїми коренями сягали б глибини суспільства. Деякі партії є вождистськими, захищають інтереси лише певних кланів [8, с. 87].

Іноземний дослідник З. Нейман визначає політичну партію як «організацію активних політичних осіб у суспільстві, тих, хто зацікавлений у контролі над державною владою, і хто, домагаючись підтримки народу, змагається з іншою групою або групами, що дотримуються інших поглядів. У такій ролі партія являє собою могутнього посередника між суспільними силами, ідеологіями й офіційними державними інститутами, а також у політичних діях політичної спільноти» [9, р. 396]. Діяльність політичних партій створює необхідну для плюралістичної демократії конкуренцію між політичними силами, політичними лідерами, програмами, платформами, тож на цій основі будують стратегію розвитку України. Окрім того, партії слугують головними організаторами й дійовими особами всіх виборчих кампаній. При цьому, як зазначає О. Коцюрuba, «основою взаємовідносин держави і політичних партій є фундаментальне право на свободу об'єднання в політичні партії, на повазі до якого має ґрунтуватися вплив держави на створення та діяльність політичних партій у конституційній демократії» [10, с. 202].

Наголосимо, що в деяких випадках політичні партії або безпосередньо ініціюють становлення й діяльність громадських об'єднань, або активно їм сприяють. Так, на думку В. Венгера, у демократичному суспільстві політичні партії повинні мати інструменти висловлення своєї політичної позиції, навіть якщо їхні представники не входять до складу органів публічної влади. До переліку таких інструментів варто зарахувати можливість проведення партійних політичних публічних заходів, підготовку й подання політичних заяв і документів, проведення мирних зібрань, участь у здійсненні громадського контролю за діяльністю публічної влади тощо. Важливо, щоб така діяльність мала належні правові підстави, а її учасники щонайменше не зазнавали неправомірного тиску, переслідувань чи інших незаконних обмежень [11, с. 311].

Принцип легітимності означає, що політичні партії повинні діяти в межах Конституції України та норм чинного законодавства. Їхнє існування й діяльність мають бути визнані суспільством та відповідати демократичним принципам. Конституційне регулювання діяльності політичних партій в управлінні державою є важливим аспектом реалізації демократичних прав і свобод людини та громадянина України [12]. «Сьогодні саме партії формують уряд та несуть політичну відповідальність за результати його діяльності перед виборцем», – наголошують вчені. Тож політичні партії є «важливим елементом демократичної системи, забезпечуючи зв'язок між владою та суспільством і сприяючи стабільності політичного життя» [13]. Отже, політичні партії відіграють ключову роль у політичній системі держави, представляючи суспільні інтереси та беручи участь у процесі ухвалення державних рішень.

Конституція України визначає основні засади функціонування політичних партій, забезпечуючи їхню належну реєстрацію й діяльність. Чинне законодавство України містить положення про вимоги до створення і реєстрації політичних партій, процедуру участі у виборах, фінансування партійної діяльності, а також про проведення політичних кампаній та декларування їхніх фінансових й інших ресурсів. Важливим аспектом конституційного регулювання є забезпечення рівних можливостей для всіх політичних партій та їхня участь в управлінні державними справами.

Демократичне регулювання діяльності політичних партій в управлінні державою має свою мету – створення умов для вільного вираження волі громадян України та формування відповідального й ефективного уряду [14]. Конституційне регулювання забезпечує принципи, у межах яких політичні партії здійснюють свою діяльність, щоб гарантувати збереження демократичних прав і свобод громадян України.

Отже, конституційне регулювання діяльності політичних партій відіграє важливу роль у забезпеченні демократичного управління державою. Воно покликане створити умови для вільної конкуренції та представництва суспільних інтересів, сприяючи розвитку плюралістичної політичної системи. Основною метою конституційного регулювання є забезпечення рівних умов для діяльності всіх без винятку політичних партій. Це досягається через встановлення прозорих процедур і правил, що стосуються створення й реєстрації політичних партій, їхньої участі у виборах, фінансування і звітності.

Конституція України також встановлює принципи представництва і пропорційності при формуванні представницьких органів державної влади. Це дає змогу гарантувати, що політичні партії, які відображають різні інтереси громадян України, матимуть можливість брати участь в ухваленні рішень на різних рівнях державної влади. Одним із важливих аспектів чинного законодавства є фінансування політичних партій. Так, на державне фінансування парламентських партій 2025 року передбачено 890 млн гривень. У прийнятому Державному бюджеті на 2025 рік, як і попереднього року, закладена сума є меншою, ніж мала би бути за формулою, визначеною в законодавстві. Причина в тому, що фінансування забороненої проросійської партії «ОПЗЖ» знову не закладено у план бюджету. Най-

більше державного фінансування має отримати «Слуга народу» – 519,6 млн гривень. Трохи менше ніж 150 млн передбачено для «Європейської Солідарності», а «Батьківщина», яка на виборах отримала більше голосів, отримає 98,6 млн гривень [15]. Тож чинне законодавство встановлює правила щодо прозорості й контролю за джерелами фінансування політичних партій, щоб запобігти корупції, неприпустимим є і вплив на політичний процес. Отже, державне фінансування статутної діяльності політичних партій є ключовим інструментом підвищення фінансової прозорості діяльності політичних партій.

Правове регулювання діяльності політичних партій має також свої особливості в різних країнах і правових системах. Наприклад, у США це питання не врегульовано ні конституцією, ні спеціальним законом. Організація й діяльність політичних партій у цій державі регулюються законодавством штатів, зокрема законами про вибори. У Великобританії також немає спеціального закону про політичні партії, вони розглядаються в контексті інших громадських організацій. У цих та деяких інших державах (Швеція) законодавець не подає чіткого визначення самого поняття «політична партія», проте в інших державах таке визначення чітко сформульовано. Так, закон про політичні партії Німеччини визначає політичні партії як об'єднання громадян, які постійно або упродовж тривалого часу впливають на формування політичної волі в рамках федерації або землі і прагнуть брати участь у представництві народу [16]. Також у деяких країнах конституції можуть встановлювати певні обмеження на діяльність політичних партій задля захисту національної безпеки чи громадського порядку. В інших країнах, навпаки, акцент може бути зроблений на гарантуванні політичного плюралізму й вільного конкурентного політичного процесу. Окрім того, конституційне регулювання може передбачати механізми вирішення спорів і конфліктів, пов'язаних з діяльністю політичних партій.

Законодавство багатьох держав може встановлювати правові засади для створення й реєстрації партій, а також їхньої участі у виборах та формуванні представницьких органів влади. Це допомагає забезпечити стабільність і передбачуваність політичного процесу, а також захистити партії від свавілля й невинуватеного втручання з боку держави. Зрештою, правове регулювання має враховувати не тільки права й інтереси політичних партій, а й спільні інтереси суспільства. Наприклад, чинне законодавство передбачає заборону на екстремістську й ненависницьку риторику чи діяльність політичних партій, яка підриває основні цінності та принципи демократичного суспільства. Так, на сьогодні відповідно до указу Президента України «Про введення в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року "Щодо призупинення діяльності окремих політичних партій"» [17] в Україні обмежено діяльність таких політичних партій, як: «ОПЗЖ», «Ліва опозиція», «Партія Шарія», «Прогресивна соціалістична партія України», «Держава», «Союз лівих сил», «Опозиційний блок», «Соціалістична партія України», «Наші», «Соціалісти», «Блок Володимира Сальдо».

Загалом, правове регулювання діяльності політичних партій відіграє важливу роль у гарантуванні демократичних норм і принципів у політичній системі. Воно сприяє розвитку багатопартійності, контролю за фінансовими ресурсами й діяльністю партій, а також забезпечує рівні умови для участі політичних партій у політичному процесі [18]. Правове регулювання діяльності політичних партій також відображає принципи демократії й участі громадян України в політичному житті країни, що є важливим аспектом забезпечення політичної стабільності і сталого розвитку Українського суспільства.

Також варто наголосити, що діяльність політичних партій ґрунтується на принципі прозорості, адже діяльність партій має бути відкритою для громадськості. Важливою є прозорість фінансування партій, їхньої внутрішньої структури, ухвалення рішень та участі у виборчих кампаніях [19].

Принцип підзвітності означає, що політичні партії мають звітувати перед своїми виборцями і перед суспільством загалом про свою політичну діяльність [20]. Це передбачає регулярні звіти про фінансову діяльність, політичні рішення й результати роботи.

Важливим серед принципів належної діяльності політичних партій є принцип верховенства права. Цей принцип є фундаментальним для будь-якої конституційної держави. Політичні партії зобов'язані поважати закони й судові рішення, а також брати участь у їхньому формуванні. Так, принцип верховенства права є важливим серед принципів належної діяльності політичних партій. Він означає, що всі, враховуючи політичні партії, повинні діяти в межах закону і що закон має бути застосований однаково до всіх. Це гарантує, що політичні партії не можуть використовувати свою владу для уникнення відповідальності або порушення прав інших громадян України.

Принагідно зазначимо, що принцип верховенства права, або правовладдя, є фундаментальним принципом, що означає, що ніхто не стоїть над законом і закон застосовується однаково до всіх [21]. Для політичних партій це означає, що вони повинні дотримуватися законів і Конституції, попри свою політичну могутність. Це також означає, що вони не можуть використовувати свою владу для уникнення відповідальності за свої дії або для порушення прав інших. Означений принцип є важливим у:

дотриманні виборчого законодавства України – політичні партії повинні дотримуватися правил проведення виборів, враховуючи фінансування кампаній, агітацію і процедури голосування;

прозорість фінансування – фінансові звіти партій мають бути відкритими й доступними для громадськості, щоб забезпечити прозорість і запобігти корупції;

захист прав людини – політичні партії повинні поважати права людини, враховуючи свободу слова, свободу зібрань та інші основні права;

незалежність судової влади – політичні партії не повинні втручатися в роботу судової влади, щоб забезпечити справедливе й неупереджене правосуддя тощо.

Загалом, принцип верховенства права є основою для функціонування демократичного суспільства й забезпечення справедливості і рівності для всіх громадян України.

Зміст принципу демократичності полягає в тому, що політичні партії мають бути демократичними організаціями, де рішення ухвалюються на основі волевиявлення всіх членів партії, забезпечуючи внутрішню демократію й участь в ухваленні важливих рішень [22]. Це означає, що члени партії мають право голосу, можуть брати участь в обговореннях та формуванні партійної політики, а також обирати керівництво партії. Окрім того, принцип демократичності в діяльності політичних партій є важливим для забезпечення їхньої легітимності й ефективності. Демократична партія може краще представляти інтереси своїх членів і суспільства в цілому.

Також політичні партії відіграють ключову роль у виборчому процесі, представляючи інтереси різних груп населення й беручи участь у виборах до різних органів влади. Вони є ключовими суб'єктами політичного життя, які формують політичну волю громадян України та впливають на формування уряду. Партії також відіграють роль у контролі за діяльністю влади, виступаючи як опозиція й висловлюючи критику уряду.

Отже, можна зазначити, що політичні партії є важливим інститутом демократії, що забезпечує участь громадян у політичному житті та сприяє формуванню політичної волі України.

Важливо й те, що діяльність партій не повинна порушувати права і свободи людини, закріплені в Конституції України й міжнародних документах. Діяльність партій в Україні має відбуватися в межах, визначених Конституцією України й міжнародними документами, зокрема, не повинна порушувати права і свободи людини. Це означає, що політичні партії зобов'язані поважати й захищати права і свободи, закріплені в Конституції, такі як право на життя, свободу слова, свободу віросповідання, право на справедливий суд тощо. Окрім того, вони повинні дотримуватися міжнародних стандартів у галузі прав людини, які Україна ратифікувала.

Діяльність партій повинна бути спрямована на захист прав і свобод людини, а не на їх порушення. Це стосується і прав, закріплених у Конституції, і прав, визнаних міжнародними документами. Утім, Конституція й закони України можуть передбачати певні обмеження на діяльність політичних партій, але вони мають бути виправдані і пропорційні, не призводити до свавільного обмеження прав і свобод.

Партії, які порушують права і свободи людини, можуть нести відповідальність: цивільну, адміністративну і кримінальну.

Розглянуті принципи, якщо їх дотримуватися, сприятимуть розвитку сильної, відповідальної й демократичної політичної системи в Україні та власне функціонування нашої держави як держави конституційної демократії.

Висновки. Отже, на підставі проведеного аналізу можемо наголосити, що роль політичних партій у демократичному процесі великою мірою залежить від того, наскільки ефективною є їхня політична діяльність і чи відповідає програма їхнього розвитку очікуванням сучасного суспільства. За таких умов надзвичайно важливим є правовий статус політичних партій, ступінь їхнього впливу та місце в системі державних і громадських інституцій. Така діяльність має ґрунтуватися на фундаментальних цінностях і принципах конституційної держави, серед яких найважливіше місце посідає принцип верховенства права та принцип захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Білак М. Заборона політичних партій в Україні в контексті правових позицій європейського суду з прав людини. *Судовий захист політичних та громадянських прав і свобод у довоєнний, воєнний і післявоєнний час*: зб. тез доп. VII Міжнар. наук.-практ. конф. «Адміністративна юстиція в Україні: проблеми теорії та практики» (м. Острог, 4–5 лип. 2024 р.). Київ: ВАІТЕ, 2024. С. 115–121.
2. Постанова Верховного Суду від 06.09.2022 у справі № П/857/1/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106164240> (дата звернення: 03.08.2025).
3. Постанова Верховного Суду від 15.09.2022 у справі № П/857/8/22. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vc8_2780-22#Text (дата звернення: 03.08.2025).

4. European Court of Human Rights. Case of Refah Partisi (the Welfare Party) and Others v. Turkey (Applications nos. 41340/98, 41342/98, 41343/98 and 41344/98). Judgment (Grand Chamber) of 13 February 2003. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60936> (viewed on 15.04.2024).
5. European Court of Human Rights. Case of United Communist Party of Turkey and Others v. Turkey (Application no. 19392/92). Judgment of 30 January 1998. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-58128> (viewed on 03.08.2025).
6. Постанова Верховного Суду від 29.09.2022 у справі № П/857/7/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106621200> (дата звернення: 03.08.2025).
7. Стойко О., Мироненко П. Конституціоналізація концепції войовничої демократії. *Political Studies*. 2024. № 1 (7). С. 7–18. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/1_Stojko.pdf (дата звернення: 03.08.2025).
8. Головенько В.А. Громадянське суспільство як важливий чинник політичних та економічних процесів в Україні. *Український соціум*. 2006. № 5 (16). С. 80–93. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2006/10/80-93__no-5__vol-16__2006__UKR.pdf (дата звернення: 03.08.2025).
9. Sigmund Neuman. *Modern Political Parties: Approaches to Comparative Politics*. Chicago: The University of Chicago Press, 1956. 460 p.
10. Коцюрба О.О. Вплив держави на створення та діяльність політичних партій (конституційно-правовий аспект): дис. ... д-ра філос. : 081. Львів: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2025. 266 с. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/05/diss_Kotsiuruba.pdf (дата звернення: 03.08.2025).
11. Венгер В.М., Мелешевич А.А. Політичні партії: конституційні засади функціонування. *Конституційне право: підручник* / [В.М. Венгер, М.І. Козюбра, А.А. Мелешевич та ін.; за заг. ред. М.І. Козюбри]. Київ: ВАІТЕ, 2021. С. 307–317.
12. Манайло-Приходько Р.Ю., Остапеч Ю. Регіональний вимір розвитку та функціонування партійної системи України: монографія. Ужгород: Вид-во «РІК-У», 2020. 388 с.
13. Коротков Д.С. Політичні партії України як засіб впливу олігархічної еліти на політичний процес у державі. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Питання політології*. 2009. Вип. 14. С. 111–117.
14. Політична система України: конституційна модель та політичні практики : монографія / кол. авт.: Г.І. Зеленько (кер., наук. ред.) та ін. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2023. 536 с.
15. Максимова В. Скільки грошей отримають партії з держбюджету у 2025 році? *Чесно*. 2024. 19 листоп. URL: <https://www.chesno.org/post/6170/> (дата звернення: 03.08.2025).
16. Оропай О.О. Конституційно-правовий статус політичних партій в зарубіжних країнах. *Електронний репозитарій НАВС*. 2014. С. 89–91. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f0234aac-7d18-4a60-94f8-d12f5dda1924/content> (дата звернення: 03.08.2025).
17. Про введення в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року «Щодо призупинення діяльності окремих політичних партій»: Указ Президента України від 19.03.2022 № 153/2022. *Офіц. інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1532022-41765> (дата звернення: 03.08.2025).
18. Кармазіна М. Політичні партії в Україні. 2014–2017 рр. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2018. 168 с.
19. Ковбас І. Матеріально-правові аспекти заборони діяльності політичних партій у мирний час та в умовах дії воєнного стану: міжнародні стандарти та перспективи для законодавства України. *Концептуальні засади розвитку вітчизняного адміністративного права та процесу: тенденції, перспективи, практика*: кол. моногр. / за заг. ред. П. Діхтієвського, В. Пашинського. Рига, Латвія: Baltija Publishing, 2022. 986 с.
20. Ключковський Ю. Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні : монографія. Київ: ВАІТЕ, 2018. 908 с.
21. Головатий С. Верховенство права (правовладдя): як його тлумачить Венеційська Комісія. *Право України*. 2011. № 10. С. 154–184.
22. Політичні партії: теорія та функціональні практики: [навч. посіб.] / О.В. Новакова, Г.С. Агафова, А.С. Моїсєєва, П.А. Струнін. Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2014. 300 с.